

УДК: 08.01.04.330.332(447.82)

*Шевчик Б. М.,**bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,**д.е.н., проф., професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів,**Косоловський І. С.,**ihorok777@gmail.com,**здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В НООЕКОНОМІЦІ: ПРИСУТНІСЬ ЧИ ПРОДУКТИВНІСТЬ?

Анотація. Досліджуються культурно-екзистенційні змісти становлення людського капіталу нооекономіки – когнітаріату. Висувається думка необхідності інституціоналізації нормативного патерна ідеаційного типу культури як інкубаційного осередка генерації когнітаріату, означеного метафорою «Ковчега». Поширення цифровізації і перспективи застосування квантових технологій трактуються як параметри граничного детермінізму соціокультурних флуктуацій економічних систем та технологічних передумов становлення нооекономіки. Окрім «інкубаційної інституції», розглядається можливість ідентифікації альтернативного антропогенного осередка генерації когнітаріату, що акумулює в собі меганаративи «полюса повноти». Зосереджується увага на аксіологічно-культурному та соціально-економічному протистоянні меритократії когнітаріату та олігархії рантьє, яких означено метафорою «креола». З'ясовано соціальний механізм креолізації та його обмежувальний вплив на можливості економічного розвитку. Окреслено когнітивно-екзистенційні контури самотрансценденції волі та уяви когнітаріату через інтенціональні референції аксіологічно-вимірної онтології. Стверджується, що соціоентропія сенсів у наративах чуттєвої культури породила особливу економічну категорію продуцентів і споживачів послуг спектакулярних вражень – ургопитеків, які виступають матеріалом забезпечення легітимності відтворення влади креолів. Під поняттям «лімінальності» розуміється пропускну здатність патернального коридору культури у формі «інкубаційної» інституції генерувати пасіонарність когнітаріату через імплементацію альтернативного парадигмального проєкту суспільно-економічного порядку. Висунуто гіпотезу, де під топосом семантичного вакууму як континуальності спресованих сенсів усіх можливостей усіх актуалізацій праксеологічних застосувань ресурсів і праці розуміється іманентно-безконечний простір людської свідомості, обмежений лише описовим інструментарієм аксіологічного текстотворення уяви та семіотичним інструментарієм культури. Саме Україна, на думку авторів, має найсприятливіші передумови формування когнітаріату, виходячи, передусім, з низової ініціативи пасіонарних відповідей на абсурдні виклики агонізуючих імперій.

Ключові слова: нооекономіка, когнітаріат, ідеаційна культура, чуттєва культура, інтенціональний референт, вимірна онтологія, екзистенційний сенс, полюс повноти, креол-рантьє, «сила слабкого».

*Shevchuk B. M.,**bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,**Researcher ID: H-1762-2019,**Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv**Kosolovsky I. S.,**ihorok777@gmail.com,**Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

HUMAN CAPITAL IN THE NOOECONOMICS: PRESENCE OR PRODUCTIVITY?

Abstract. *The cultural and existential content of the formation of the human capital of the nooeconomics – cognitariat is investigated. The idea of the need to institutionalize the normative pattern of the ideational type of culture as an incubation center for the generation of the cognitariat, denoted by the metaphor of the «Ark», is put forward. The spread of digitalization and the prospects for the application of quantum technologies are interpreted as parameters of the limit determinism of socio-cultural fluctuations of economic systems and technological prerequisites for the formation of the nooeconomy. In addition to the «incubation institution», the possibility of identifying an alternative anthropogenic center of cognitariat generation, which accumulates the meganarratives of the «pole of completeness», is considered. Attention is focused on the axiological-cultural and socio-economic opposition of the meritocracy of the cognitariat and the oligarchy of the rentiers, which are denoted by the metaphor of the «creole». The social mechanism of creolization and its restrictive impact on the possibilities of economic development are clarified. The cognitive-existential contours of the self-transcendence of the will and imagination of the cognitariat are outlined through the intentional references of the axiological-dimensional ontology. It is argued that the socioentropy of the senses in the narratives of sensual culture has given rise to a special economic category of producers and consumers of the services of spectacular impressions – urgopithecus, who act as a material for ensuring the legitimacy of the reproduction of the power of the Creoles. The concept of «liminality» is understood as the capacity of the paternal corridor of culture in the form of an «incubation» institution to generate the passionarity of the cognitariat through the implementation of an alternative paradigmatic project of the socio-economic order. A hypothesis is put forward, where the topos of semantic vacuum as the continuity of compressed meanings of all possibilities of all actualizations of praxeological applications of resources and labor is understood as the immanent-infinite space of human consciousness, limited only by the descriptive tools of axiological text-making of the imagination and the semiotic tools of culture. It is Ukraine, in the opinion of the authors, that has the most favorable prerequisites for the formation of cognitariat, proceeding, first of all, from the grassroots initiative of passionate responses to the absurd challenges of agonizing empires.*

Keywords: nooeconomics, cognitariat, ideational culture, sensory culture, intentional referent, measurable ontology, existential meaning, pole of completeness, Creole rentier, «the power of the weak».

JEL Classification: A13, B49, O39, P16, P49, Z10

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2026-86-06>

Постановка проблеми. Гіпотези та прогнози про кінець людини як продуктивної сили економіки майбутнього і перетворення її на пасивного споживача чуттєвих вражень цифрового контенту спектакулярного дійства потребує глибшого екзистенційного аналізу людської присутності у світі економіки, де інтенсивні зміни стосуються не лише технологій, знань та інституцій, а міри участі людського капіталу у створенні вартості, де принципово зберігається її субстанціональна першооснова – праця. Субстанцією вартості не може бути оперування базою даних штучним інтелектом. Вартість – це соціальний факт людської присутності, а людина – істота духовна, що проявляє волю до краси, істини і добра. Чи проявляє ці властивості машина? Чи присутня душа у цифрі?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам футуросинергетики трансформації застосування трудових ресурсів у цифровій економіці сьогодні присвячено чимало досліджень, в тому числі і з позицій соціокультурної динаміки та філософської антропології, зокрема екзистенційної філософії та логотерапевтичної психології. Для висвітлення теми статті нами використано такі концептуальні ідеї: «інтенціональної референтності» та «вимірної онтології» В. Франкла [10], «полюса повноти» та «сили слабого» Ч. Тейлора [7, 8], «шляху героя» як «мандрівки у Невідоме для здобуття скарбу»

Дж. Кемпбелла [2], замкнутого анклаву для креольських еліт – «гетто для обраних» З. Баумана [1], нігілізму як екзистенційної рефлексії креола Е. Северино [6], іманентної інтенціональності свідомості Г. Рейніна [5], «інсайдерства нових комбінацій» та «творчих деструкцій» Дж. Шумпетера [12] та сучасних інтерпретацій культурології економіки: гуманістики Д. МакКлоскі [3], економіки вражень Дж. Пайна [4] та наративної економіки Р. Шиллера [11].

Постановка завдання. Метою написання статті є демонстрація становлення когнітаріату в культурно-екзистенційному топосі нооекономіки. Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

1) попри факт творчої праці як оплачуваного товару продемонструвати латентні екстерналії присутності тіньового наративу примусу, успадкованого із культурної інерції історичної дійсності;

2) продемонструвати, що екстравертна інтенціональність процесів праці має фізично обумовлені межі, які стануть реальністю у випадку застосування квантових технологій;

3) через застосування логотерапевтично-екзистенційного методу довести, що в нооекономіці герменевтика текстів здійснюватиметься у напрямку від смислів до сенсів, і саме пізнання сенсу становитиме ефект споживної вартості – міру

задоволення поза детермінізмом закону спадної граничної корисності та нульового альтернативного застосування істини;

4) пояснити необхідність інкубаційного осередка генерації когнітаріату як умови послідовної біфуркації для досягнення вищих ступенів упорядкованості, де цінність свободи, принцип творчості та нормативні вимоги інституційних патернів відтворення порядку не виступають дихотомічними суперечностями;

5) пояснити аксіологічний принцип становлення когнітаріату та ідентифікувати соціальне середовище як його ресурсне джерело;

6) виявити причину деструкції креолізації економічних відносин власності і розподілу як явища соціотропійного порядку;

7) показати конструктивну та вирішальну роль когнітаріату як реальної альтернативної сили супроти явищ креолізації економіки і продемонструвати, що сучасні технологічні процеси формують сприятливі передумови для якісної ментальної модифікації меритократії, зокрема в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Роль культури в економіці насправді глибша, ніж видається. Культура – це винайдений людьми спосіб самовідтворення себе у світі на основі іншого образу світу. Тому культура – це штучна природа; все, що створила людина понад безпосередню природну даність і що наділене конотацією ідеального у когнітивному, естетичному і нормативному сенсах. Людським засобом творення культури є праця. Під цим кутом зору економіка – це опредметнена працею культура, представлена як вартість.

Дискусійно, чи праця створила людину, але односторонньо праця створила суспільство. За способом використання праці цивілізації поділяються на: цивілізації примусової праці, оплачуваної праці та творчої праці. Відразу зазначимо, що творча праця не означає неоплачувана, бо дохід був, є і буде соціальним фактом визнання цінності праці.

Перехід від примусової до оплачуваної праці був величезним гуманістичним кроком, що сприяв синергії суспільного багатства не лише для вузьких еліт. Економічна система відносин оплачуваної праці та ринкова система мінового способу задоволення потреб перетворили локальні анклавні спільноти натурального господарства в інтегровані соціальні системи, де навіть конкурентні інтереси базуються на синергетиці можливостей і цілей. Але кожна медаль має два боки, де, з одного боку, «невидима рука» індивідуальний добробут товаровиробника узалежнює від праці усіх членів суспільства, розширюючи горизонт меж часу і простору. З іншого боку, орієнтація на потреби інших дає засоби виживання, проте вкрай рідко кореспондується із призначенням людини, її творчим покликанням, екзистенційним феноменом «зрідненої праці». Так, при капіталізмі ринок, окрім вимоги пропозиції праці, висуває приховану вимогу духовного відчуження людини від себе самої. Цю внутрішню порожнечу душі ринок пропозицією матеріальних благ і чуттєвих спокус компенсувати не може. Звідси – апатія, нігілізм, втома, порожнеча, екзистенційний

вакуум, абсурдність існування. Капіталізм породив доволі очікувану екзистенціальну екстерналію – втрату себе через нездатність бачити сенс у калейдоскопічному тиску аксіологічно порожніх шаблонів огидної посередності. Постійна увага на потреби іншого як умову доходу через консенсуальне відчуження праці призвела до відчуження душі. Ліві франкфуртські філософи ще десятиліттями тому нагиснули на ці екзистенційні болячки капіталізму, але їх альтернатива, реалізована в СРСР, є і має бути апріорі неприйнятною.

Як повернути людині її душу у просторі економіки? Як здійснити екзистенційну реалізацію творчої особистості без необхідності офіри добробутом? Якщо культура – це павутина сенсів, де визріває автономна автентичність аксіологічної значущості духа, то як нормативну ідеацію конвертувати у мізисну потребу та закріпити інституційно?

Творча праця завжди мала потребу у визнанні. Ринок дає максимум монетизованого визнання, але твір має бути продуктом не вибіркового, а масового профанізованого споживання, бо ефект масштабу є ефектом доходу. Це пояснює, чому сучасна економіка чуттєвих вражень орієнтована на естетизацію інстинкту та споживання контенту без необхідності рефлексії.

Система оплачуваної праці базується на спокусливій уяві соціальної справедливості: заробіток – це право жити. Пропозиція праці конвертується у засоби життя. Робота стає мірою цінності людини як продуктивної взаємозамінної одиниці, яка живе, щоб працювати: працює сьогодні, щоб працювати завтра. І тут доцільно поставити екзистенційне запитання: чи може «прокляття раба» «створити людину»?

«Невидима рука» ринку уможливорює задоволення індивідуальної потреби через попереднє задоволення потреби іншого, тобто через компроміс інтересів. Тут доволі розмита межа між служінням і залежністю. Індивід не просто офірує працю, він профанує свій час, а отже, своє життя, підпорядковуючи його утилітарним потребам і цілям іншого. Тобто, кажучи мовою Сократа, обмінює золото на мідь. Ціна робочої сили має тінювий вимір: вона екзистенційно руйнівна. По-перше, попри риторику свободи вибору застосування майна як капіталу, ринок – це невидима сила примусу нав'язуваного існування, де альтернативою є голодна смерть. А це означає, що внутрішній вибір відбувається через зовнішній контроль. По-друге, продукт оплачуваної праці підлягає відчуженню, тобто робітник створює цінності, якими не володіє, заради цілей, які не контролює. По-третє, фрейдівський імператив «невпокою у культурі» передбачає настанову гонити за більшим, коли індивідуальна відповідальність за особисте існування через забезпечення споживчими благами визначається диктатом зовнішніх сил, до яких належать: латентний етатизм бюрократичного тиску через постійно змінювані патерни норм, економічну необхідність конкурентного тону та раціональну ефективність зростаючої енерговіддачі. По-четверте, щоб приховати вплив цих зовнішніх сил,

система впливає на ментальність через ефект адаптації уяви – лінгвістичних інвестицій у культуру, де знак рівності між професією і самоідентифікацією дає відчуття переконаності, що приховані вимоги системи є власним вибором індивіда. Якщо свобода – це розпорядження часом свого життя, то чим є делегування часу системі? Якщо успіх – це життя, прожите згідно зі своїми вподобаннями, то чим зумовлюється альтернативний вибір між зайнятістю і дозвіллям? А може, «ким» зумовлюється? Ось чому З. Фройд називав культуру репресивною: ринок – це механізм добробуту, що монетизує душу. А це ціна неприйнятна.

Економіка – це діяльність задоволення потреб з допомогою ресурсів, що перебувають у зовнішньому природному середовищі. Економічна діяльність передбачає сенс у зароблянні грошей працею. Таким чином, отримання грошового доходу є сенсом екзистенції турботи, яка, згідно із наративом філософії утилітаризму, зумовлює абсолютний сенс економічної людини – максимум безперервної насолоди, задоволення і щастя від володіння речами і споживання їх. В. Франкл [10] наголошував, що якщо задоволення не постає наслідком реалізації сенсу, то воно замикається на собі, втрачаючи підстави свого переживання, і перетворюється у порожню гонитву за примарною ілюзією нав'язуваного як товар щастя. Насправді у логотерапевтиці екзистенціалізму задоволення – це темпоральність чуттєвого враження самотрансцендентного акту волі пізнання сенсу свого буття поза простором свого егоїзму у вимірах атрактивної уяви здійснення ідеального. Абсолютизація задоволення як мети-у-собі є діагнозом хвороби душі культури. Підставою самотрансценденції є інтуїція безсмертя, систематизований досвід можливості якого є змістом культури.

Самотрансцендентна властивість людської екзистенції формує таку аксіологію свідомості, коли індивід виходить за межі себе, шукаючи сенс поза собою шляхом герменевтики пережитого як тексту, тобто логоса. Герменевтика сенсу відбувається через «інтенціональні референти» [10, с. 44] «вимірної онтології» [10, с. 49], або екзистенційної метрології. Під цим кутом зору виокремлюють три типи порядку: 1) світ, де доля контролює думку, тобто сакральний устрій є вищим за суспільні домовленості та прагматичний комфорт; 2) світ, де доля визначається вірою. Спільною властивістю цих двох світів є те, що інстанція виправдання їхнього існування, а отже, буття людини, перебуває за їх межами. Ці світи похідні, а отже, – не самодостатні, тобто людина апіорі неавтентична; 3) світи профанного порядку, що усунули примат сакрального на периферію екзистенції турботи і трактують виправдання свого існування на самих собі, де мораль емансипована від зовнішнього авторитету.

Цих три форми порядку передбачають наявність двох типів культур: 1) ідеаційної культури, згідно з якою світ є творінням трансцендентного, в якому має первинний і есхатологічний сенс; 2) чуттєвої культури, де відповідальність за сенс покладено на людину як творця, яка здобуває життєві блага як трофеї

природи. Міфотерапією чуттєвої культури стала ідеологія, яка пропонує сенси як результати діалогічних стосунків «я» із аксіологічним соціальним контекстом, який пропонує індивідуальне задоволення в обмін на толерантність, легітимність та солідарність. Так задоволення стає ерзац-замінником сенсу у статусі винагороди не від сакральної інстанції перспектив вищої благодаті, що інспірує обов'язок екзистенційного чину («шлях героя» [2]), а від профанного середовища зворотної еквівалентної транзитивності рівновеликих потоків вартості офіруваної праці, тобто від ринку.

Як чуттєва, так і ідеаційна культурні ментальності, на думку Ч. Тейлора [7, 8], наділені спільним меганаративом, який визначається як «полос повноти» і передбачає аксіологічну спроможність схопити рівень розуміння життя, який передує запитуванню. Тобто полюс повноти передбачає герменевтику остаточних цілей. Чуттєва та ідеаційна культури пропонують різний топос полюса повноти. Ідеаційна культура пропонує способи чуття повноти у чомусь вищому, у зверненні до трансцендентного як факту досвіду, що перевершує межі людської досконалості і формує значеннєвий аспект застосування волі – сенс. Натомість чуттєва культура пропонує розуміння екзистенційної повноти у термінах натуралістично розтлумачених потенційних можливостей індивіда. Спроможність осягнення такої повноти міститься всередині людини, передусім в інтелекті. У царині розуму факти досвіду систематизуються у предмети наукових теорій, завдяки чому людина чуттєвої культурної ментальності приписує собі автономний життєвий порядок і проводить радикальну роздільну лінію між інтелектом і світом: фізичний світ поза межами розуму підкоряється об'єктивним каузальним законам, не пов'язаним з людською волею, а отже, позбавленим моральних значень і наділеним лише практичною доцільністю споживчого та інвестиційного застосування.

У топосі екзистенції чуттєвої культурної ментальності полюс повноти передбачає безперервне людське процвітання на основі максимізації матеріального добробуту. Таким чином, процвітання як екзистенційний ефект економічної синергії є автентичним прагненням остаточних цілей. Задовільна конотація процвітання передбачає темпоральну тривалість «я» у статусі здобувача наростаючої насолоди завдяки ресурсу влади – здатності впливати на інтенсивність енерговидобутку із середовища природи інструментальним застосуванням машин і технологій.

Зрозуміло, що виникла ідеологія, яка не визнає остаточних цілей понад домінують процвітання, пов'язану із матеріальним збагаченням та чуттєвою насолодою від економіки вражень – утилітаризм. Інтелект у статусі автора значень речей дає чуття дистанції від усього, що перебуває за його межами, тобто трансцендентного і сакрального. Екзистенційні цілі стають іманентними, значення речей визначається реакцією на них, а отже, сенси втрачають дистанцію віри і втискуються у вузький коридор патерна задоволення, нав'язуваного економікою вражень. Звідси – крок до нігілістичної

свідомості, адже втративши тлумачення себе за образом Трансцендентного, людина почала визначати себе за подобою власного творіння – машини, техніки, цифрових технологій та штучного інтелекту із непередбачуваними викликами. Екзистенційним сенсом стала діяльність продуктивності – «прокляття раба» породило «зіпсуту штучну мавпу – урго-пітека». Сучасна людина продовжує розбудовувати Вавилонську вежу своєї порожньої гордині у вигляді гнізда майбутнього «чорного лебедя» як есхатологічного колапсу техногенної цивілізації. Ніхто не думає про Ковчег.

Ковчег є місцем збереження, – лімінальності, – де перебувають неофіти (суб'єкти переходу), які вірять, що у вирі первозданих сил хаосу голуб, якого вони випустили, повернеться з гілкою оливи в дзьобі як вісниця осяжної вершини оновленого світу. Як цю метафору розуміти економісту-теоретику?

Ключова ідея економічної теорії – від маржиналістів до мейнстрімівців – це ідея гомеостазу, ринкової рівноваги на мікро- та макрорівнях економічної системи. Засаднича ідея системології полягає в тому, що порядок, виникаючи з хаосу, стримує його первозданні руйнівні стихії. Але саме хаос є джерелом усіх енергій, включаючи енергію кожного порядку. Гомеостаз означає таку ситуацію біполярної взаємодії, де нівельовано різницю енергетичних потенціалів з метою взаємодоповнення протилежностей в синергетичну цілісність системи – емерджентність. Так виникає парадокс: гомеостаз зупиняє метаболізм, рівновага унеможливає обмін. Тоді сили порядку поєднуються із силами хаосу і стають руйнівними. Це відображається євангельською метафорою «царства, розділеного у собі», яке не встоїть. Для запобігання цим процесам сили хаосу тимчасово звільняються, щоб надалі бути упокореними як ресурси нового порядку, що відображено шумпетерівською ідеєю «творчих деструкцій». Але чим зумовлена обов'язковість «творчих деструкцій»? Життя у часі передбачає неспинний потік послідовних актуалізацій подій проявленого світу, де майбутнє як чиста можливість через теперішнє у миттєвості «я» стає минулим – небуттям. У часі неможлива тотальність буття – одночасна актуалізація безконечних станів, де протилежності розчиняються в Єдиному. Тому модусом Буття Сущого є Вічність, а не час. Але люди живуть у часі, тобто в екзистенційно-есхатологічній послідовності станів свідомості «я»: x годин – робота, y годин – дозвілля, z годин – сон і т. д.

Чому у Ковчезі перебувають неофіти, а не посвячені – хранителі Примордіальної Традиції Релігії Первісного Одкровення? В етнокультурній історії народів світу еліту часто творили завойовники-зверхники, які владою сакрально легітимізованої сили нав'язували порядок розподілу і перерозподілу засобів життя. Так виникали панівні «креольські» еліти, які творили замкнуті анклавні обраних, які З. Бауман [1] називав «гетто». Креол персоніфікує собою волю до влади, де існувати означає панувати, надаючи допуск до буття речей: їх появи з ніщо через працю і повернення в ніщо через споживання. На думку Е. Северино [6], базовий культурний

меганаратив Заходу – екзистенція турботи як волі, щоб речі були тривалі у часі як присутні у бутті, тобто суцільні (де «сущє» – це «те, що є»). Тоді праця – це цілеспрямована діяльність реалізації ідеально уявленого, що уприсутнює, проявляє та об'являє речі. Виробити річ означає ввести її в буття, вивівши з нічого для того, щоб через споживання повернути її в ніщо. Отже, призначення вироблених речей – бути знищеними без обмежень. Задоволення потреби означає перехід буття в ніщо. А це означає, що річ стає абсолютно доступною як для буття, так і для ніщоти, тобто для абсолютно протилежного. Нігілізм, на думку Е. Северино, – це переконаність у тому, що речі, світ і люди є Ніщо, адже небуття – кінцевий пункт призначення усього тимчасово існуючого. Мати владу означає здатність перетворювати усе у ніщо, включаючи життя. Тому нігілізм – оселя душі культури Заходу [6, с. 98]. Уречевлена праця та технології наукових досягнень надають сенс реальності, де володіння щастям пов'язано із пануванням над світом, де все можна підпорядкувати, виробити і знищити. Так економіка послуг чуттєвих вражень пов'язується із технологічним смыслом буття, перетворюючи ментальну структуру індивіда, здатного відокремлювати речі від буття, перетворюючи їх у ніщо. Переконання, що суще є нічим, пов'язане із зведенням буття до продукту часу, де в минулому сущого вже немає, а в майбутньому – ще немає. Ставати іншим – ставати нічим. Мінливість – атрибут ніщоти, де час пожирає суще. А отже, смерть як повернення життя у ніщо є фатально невідворотним стражданням розриву між буттям і сущим у небуття. Тому метою життя для креола є влада, а сенсом – воля до влади, де доцільно уніщовлене життя залишає єдиний слід – ренту. Тому креол – це рантьє, який вибудовує і впроваджує екстрактивні інститути максимізації ренти як вирвані у ніщоти тіні минулої присутності жертв Хроноса.

Але хто такі неофіти і чому вони – екіпаж Ковчеза? Чи належать вони до креолів, чи мають іншу ідентичність? Люди утворюють соціальні структури, свідомо визнаючи правила упорядкування відносин для самовідтворення через досвід найуспішнішої адаптації. Цей усвідомлений консенсус еліти і народу зумовлюється необхідністю збереження і підтримання порядку перед наростаючо-руйнівними стихіями хаосу. Воля до відновлення примордіальної повноти Першопочатку черпає силу із стихій хаосу. І коли під впливом соціоентропії «гетто для обраних» перетворить в екзистенційну клоаку решту системи, рух до «полюса повноти» уособить інша сила – топос автохтонів як «гетто для невдах», тих, кого загнали у патерни «пасток бідності» та «ресурсних проклять».

Думка – це не енергія, тому джерелом сили кожного порядку є хаос. Коли порядок стає «розділеним у собі царством», то експорт ентропії ним здійснюється не просто у зовнішнє середовище, а в «гетто для знедолених» у вигляді «пастки бідності» та «ресурсного прокляття», тобто в іншу частину внутрішнього простору тієї ж системи. Так порядок стає руйнівним, корпускулюючись у «гетто для обраних» та уподібнюючись силі хаосу

щодо структури, з якої черпає ресурси – власного трудового народу. Якщо еліта – креоли, то народ – автохтони. Особливість ресурсу автохтонів у тому, що вони є носіями «сили слабкого» – своєрідного коду «нерозділеної землі» [7, с. 84], що передбачає альтернативний принцип протизваги правовій і політичній системі креолів, і тим самим доповнюють структуру влади її протилежністю. Джерелом «сили слабкого» є антропосукцесія – взаємоадаптація людності і ландшафту, що уможливує додатковий продукт, – завдяки якій остаточно оформлюються змісти Архетипу як постійно флюктуючої волі до життя через імпульси впізнаваних праксеологічних реакцій. У просторі свідомості флюктуація Архетипу підлягає аксіологічній детермінації і стає образом – нормативним патерном застосування сили.

Проблема в тому, що патерн – це проєкт відтворення, а не розвитку. Тому, коли креоли змінюють систему розподілу через екстракцію ренти в інституційному патерні «пастки бідності», традиція і звичай не рятує від зубожіння. Тоді у структурі Архетипу треба віднайти модус «героя» – пасіонарія, наділеного когнітивним потенціалом проєктування альтернативного порядку, тобто суб'єкта «творчих деструкцій». Інкубатором-ізолятом, своєрідним «лоном» становлення такого пасіонарія-когнітарія і є метафора «Ковчега». лімінальність – це ментальний «поріг» набуття нової ідентичності для реалізації альтернативного парадигмального проєкту усунення від влади креольських еліт. Конструктивною вважається така опозиція, яка постулює заміну теперішньому порядку через відновлення єдності та апеляцію до трансцендентного, посилюючись тими потенціями, які їй загрожують, та винаходячи новий код свободи. Напруга виникає між дихотоміями вибіркового процвітання креолів та вищим покликанням нації, що передбачає зречення першої. Тому когнітарій – смертельний ворог креола.

Але як взаємодіють між собою члени екіпажу Ковчега? Людина є апріорі детермінованою істотою: у фізичному середовищі – часом, простором та енергетичним бюджетом, а у семантичному просторі – уявою, знанням, досвідом, нормами. Людина роздвигляється довкола себе і бачить неоднорідність простору, ця неоднорідність називається формою. Спостерігач наділяє форму змістом як змістом, і такий оформлений зміст визначається як інформація – міра знятої невизначеності, де з множини значень залишається одне. У процесі комунікації передається лише форма: оформлення змісту передавачем та інтерпретація форми приймачем. Тобто відбувається зустріч двох фокусів уяви: уявлення про «я» спілкується з уявленням про «інший». Щоб смисл у передавача і приймача збігся, тобто мало місце взаєморозуміння, треба щоб «інший» поділяв з «я» трансльований образ світу знайомими засобами опису (оскільки мовлення – оселя буття). Тобто потрібна узгоджена реальність. Знання – це оформлений мовою опис світу узгодженої різноманітності. Когнітивний акт – це процес, що має послідовність: формі, на яку спрямовано фокус уваги, надається зміст як смисл та смисл як сенс. Таким чином, доволишня дійсність є проєкціями свідомості: у побаченому

впізнається відоме (знане), що формує переконання (віру) у реальність, а вже усвідомлення істинності уявлень творить іманентний міф – межі внутрішнього всесвіту, око синтезу розуму і серця, спрямоване на ідеальне: норматив добра та довершеність краси. Так опис світу визначає обсяг буття. Як наголошує Г. Рейнін, «сприйняття є впізнаванням... проєкцією свідомості. Який міф, такий і міраж» [5, с. 92].

Духовність ототожнюють із вірою як безальтернативною версією істини, яка має два джерела походження: 1) перевірені дані власного сприйняття; 2) безсумнівну інформацію від зовнішнього авторитета. Так, віра поєднує переконання і про відоме (знання), і про невідоме (неуявлюване трансцендентне). Якщо сприйняття повністю обумовлене системою уявлень, то будь-яке бачення – це впізнавання, «пригадування душі» Платона. Виходить, що «зародки світу» – ідеї буття, чисті можливості ціннісних актуалізацій перебувають у внутрішньому всесвіті самої людини. Виходить, що семантичний вакуум спресованих сенсів всезагального буття, покликаний постати текстами проявленої дійсності у часі, просторі та уяві «іншого», у згорнутому вигляді топоса без протяжності, де безконечність уприсутнюється у локації недиференційованого як увесь зміст океану у краплині роси (згідно із принципом фрактальності), – увесь Всесвіт вміщено у душу людини. Безконечність – це не дискретнена повнота, а воля до проявленої екзистенційної повноти є зусиллям здобуття безсмертя, де усвідомлена цінність вчинку постає пізнаним сенсом буття, де воля Суцього наповнює скарбницю душі людини і образ творіння набуває подоби Творця. Так формується свідомість когнітаріїв – членів екіпажу Ковчега.

Чим небезпечний когнітарій для креола? По-перше, як вже зазначалося, когнітарій у статусі шумпетерівського інсайдера «нових комбінацій» та ініціатора «творчих деструкцій» є природним антагоністом креола, оскільки впровадженням інновації змінює структуру попиту, а отже, несе загрозу джерелам ренти креола. По-друге, ініціюючи нову галузь виробництва, когнітарій сприяє зміні структури економіки: система «ресурсного прокляття» і «пастки бідності» стикається із промислово-інноваційними сферами зростаючої прибутковості і зазнає як відтоку ресурсів, так і послаблення впливу у прийнятті кардинальних рішень щодо майбутнього економічної системи. І, врешті-решт, по-третє, найважливіше, де когнітарій ставить остаточною крапку у соціальному бутті креола. Як біологічні організми люди черпають енергію із середовища природи. Машина інтенсифікує енерговидобуток у діапазоні скорочення часу. До якої межі можна стискати машиною час? – До миттєвості об'явлення пропозиції речі. А мить – це не дискретнена темпоральність часу, менша за секунду тривалість, що не виражається кількісною величиною. А те, що не виражається числом, належить вічності. Миттєва пропозиція передбачає застосування виробничих технологій із нульовими граничними витратами, бо відсутня як протяжність робочого часу, так і дія закону зростаючих граничних витрат. Якою буде ціна товару із

ЛІТЕРАТУРА

нульовими граничними витратами? Якою буде система обміну, де речі не мають ціни, бо вартість емансипована від робочого часу? Ким буде креол, який максимізує ренту мінімізацією оплати дешевої робочої сили в екстрактивно-інституційному патерні «пастки бідності»? Правильно – ніким! Він зникне як роса на сонці. А сучасні цифрові технології – це і є репрезентація пропозиції тексту у діапазоні миттєвості часу шляхом натискання клавіші.

Тепер далі: миттєвий доступ зумовлює континуальну безконечність умов і способів користування. Тобто через мить час конвертується у простір об'явленням речі як споживчого блага, опредметнюючись не на основі принципу послідовності, а тотальності: у миттєвому доступі річ стає безконечною доступною в одночасі для потенційно нескінченної кількості користувачів. А делокалізоване просторове об'явлення усього скрізь – це результат застосування квантових технологій. Ким буде креол, який втратить монопольний контроль доступу як до умов споживання найрізноманітнішої кількості речей, так і до користування повнотою інформації, детермінованої не обсягами повідомлень, а лише уявою споживача?

Якщо душа людини лише «пригадує» ейдоси-задуми Первозданного, то людська свідомість потенційно здатна до конвертації усіх чистих можливостей недетермінованої безконечності – Субстанції – в акти проявленої присутності Буття Єдиного Суцього – устами Людини Бог каже: «Я Є!». Із глибин серця людського Творець через творіння реалізує принцип Повноти волею до Абсолютного – Себе-у-Собі. Як зможе креол цьому протистояти?

Креолізації України може покласти край лише просвітлена свідомість когнітаріату. Інституційним «ковчегом» нашого часу виступає Університет – осередок плекання «хліба життя» під сяйвом істини як спроможності тих, хто духовним подвижництвом «пологів серця» народжує Слово як поживу духа застосування волі до Абсолютного Буття. Гряде час Когнітаріату, який воздвигне на кручах Дніпрових соборний світ Кордософійної Цивілізації!

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У процесі викладу матеріалу було досягнуто мети – визначено місце і роль когнітаріату в нооекономіці та пояснено характер інституціоналізації його меритократичної інклюзії. Було розв'язано поставлені завдання: визначено інкубаційний осередок становлення когнітаріату в інституційній формації ідеаційної культури; когнітаріат ідентифіковано як меритократичну альтернативу тенденціям креолізації економіки; з'ясовано аксіологічні умови формування ментальності когнітаріату у контексті цінностей ідеаційної культури.

Напрямок подальших досліджень передбачає аналіз інтенціональних референтів вимірної онтології у символах етнокультури України для з'ясування передумов отекстовлення спресованих сенсів семантичного вакууму у різновидах інноваційної творчості для розширення аксіологічних горизонтів екзистенційних практик досвіду подоланих суперечностей між буттям і небуттям в умовах нооекономіки.

1. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.

2. Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой. Львів : Видавництво Terra Incognita, 2025. 416 с.

3. МакКлоскі Д. Н. Гуманоміка: Новий – і старий – підхід до економічної науки. К. : ТОВ «Велл Букс», Інститут вільної економіки, 2024. 200 с.

4. Пайн Дж. В. П. Економіка вражень: битва за час, увагу та гроші клієнта. Х. : Віват, 2022. 416 с.

5. Рейнін Г. Пластична реальність. К. : «Колесо Життя», 2024. 236 с.

6. Северино Е. Сутність нігілізму. К. : Темпора, 2020. 688 с.

7. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга перша. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 664 с.

8. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга друга. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 616 с.

9. Трумен К. Еволюція сучасної ідентичності: культурна амнезія, експресивний індивідуалізм і шлях до сексуальної революції. К. : Наш Формат, 2025. 400 с.

10. Франкл В. Воля до сенсу. Основи та застосування логотерапії. К. : Видавництво Ростислава Бурлаки, 2025. 272 с.

11. Шиллер П. Наративна економіка. Як історії стають вірусними й зумовлюють важливі економічні події. Х. : Віват, 2026. 384 с.

12. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

REFERENCES

1. Bauman, Z. (2008), *Hlobalizatsiia. Naslidky dlja l'udyny i suspil'stva*, «Wydavnychij dim «Kyivo-Mohyliaska akademiya», Kyiv, Ukraina, 109 s.

2. Kempbell, G. (2025), *Tys'acholykyj heroj*, Terra Incognita, L'viv, Ukraina, 416 s.

3. MakKlosky, D. N. (2024), *Hoomanomika: Novyi – I staryi – pidhid do ekonomichnoji nauky*, TOV «Vell Books», Kyiv, Ukraina, 200 s.

4. Pain, G. V. (2022), *Ekonomika vrahzen': bytna za chas, uvahu ta hroshi kliejnta*, Vivat, Harkiv, Ukraina, 416 s.

5. Reinin, H. (2024), *Plastychna real'nist'*, «Koleso zhyttija», Kyiv, Ukraina, 236 s.

6. Severyno, E. (2020), *Sutnist' nigilizmu*, «Tempora», Kyiv, Ukraina, 688 s.

7. Teilor, Ch. (2018), *Sekul'jarna doba. Knyha persha*, «DUH I LITERA», Kyiv, Ukraina, 664 s.

8. Teilor, Ch. (2018), *Sekul'jarna doba. Knyha druha*, «DUH I LITERA», Kyiv, Ukraina, 616 s.

9. Trumen, K. (2025), *Evo'lutsija suchasnoji identychnosti: kul'turna amnezija, ekspresyvnuj individualizm i shl'ah do seksual'noji revol'utsii*, «Nash Format», Kyiv, Ukraina, 400 s.

10. Frankl, V. (2025), Volja do sensu. Osnovy ta zastosuvann`ja lohoterapii, Wydavnytstvo Rostyslava Burlaky, Kyiv, Ukraina, 272 s.

11. Shyller, R. (2026), Naratyvna ekonomika. Jak istorii stajut` virusnymy I zumovljuut` vazhlyvi ekonomichni podii, Vivat, Harkiv, Ukraina, 384 s.

12. Shumpeter, J. (2011), Teorija ekonomichnoho rozvytku. Doslidzenn`ya prybutkiv, kapitalu, kredytu,

vidsotka ta ekonomichnoho tesiklu, «Wydavnychij dim «Kyivo-Mohyliaska akademiya», Kyiv, Ukraina, 242 s.

Стаття надійшла: 12.03.2026

Стаття прийнята: 10.04.2026

Стаття опублікована: 19.05.2026